akademik Josip Bratulić

Hrvatski jezik pripada obitelji slavenskih jezika. Ta je obitelj znatna: Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi – to je istočna slavenska obitelj. Slavenskim jezičnim sustavom govore Poljaci, Česi, Slovaci, Lužički Srbi – to je zapadnoslavenska jezična skupina. Slavenskim jezicima govore i na jugozapadu Europe: to je južnoslavenska jezična obitelj kojoj pripadaju: Hrvati, Slovenci, Srbi, Crnogorci, Bošnjaci, Makedonci i Bugari. Kao i druge europske jezične zajednice i slavenski jezici dio su velike zajednice indoeuropskih jezika i naroda.

Kroz dugu prošlost najčešći naziv za hrvatski jezik, uz *hrvatski*, bio je *ilirski* i *slovinski*. Naziv za slavensku etničku zajednicu „ *slovjenski, slovinski, slavenski* “ dolazi od riječi *sloviti, slovo* – što znači govoriti, jezikom se sporazumijevati. Hrvatsko ime javlja se mnogo ranije nego slavensko. Ime hrvatsko potrebno je potražiti u iranskoj tradiciji, gdje se može pročitati ime *Harvat* . Hrvatsko ime nalazimo na pločama iz Tanaisa iz II. odnosno III. stoljeća, u obliku *Khoroathos* . U kasnijim stoljećima više je slavenskih plemena s imenom *Hrvate, Hrovate* , s atributom „bijeli“. Legenda o trojici braće, Čehu, Lehu i Mehu koji su, pobjegavši iz Hrvatske pred osvetom Rimljana, osnovali Češko, Poljsko i Rusko kraljevstvo ima duboke korijene (kroničar Pulkava, 1374.) te je išla pod ruku sa shvaćanjem da su spomenuti narodi pred mnogo vremena došli s juga, iz Hrvatske u svoju postojbinu.

Tragova hrvatskoga imena u nazivima mjesta može se naći u mnogo zemalja: u Slovačkoj, Sloveniji, Austriji i Njemačkoj. Prema zapisanoj legendi bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta (oko 640. godine), Hrvati su se doselili pod vodstvom braće čija su imena: *Klukas , Lobelos, Kosences, Muhlo i Hrvat* i s dvjema sestrama – *Tugom i Bugom* , te su se naselili južno od gorja Velebita, u porječju Zrmanje i Cetine do mora, a u unutrašnjost do Duvanjskoga polja. Od davnina se narod na tom području zvao Hrvatima, odnosno Arvatima, a tako su ih nazivali i susjedni narodi. Tako je započela pisana povijest Hrvata u novoj domovini – Hrvatskoj.

Nije neobično što se na području nove domovine, današnje Hrvatske, Hrvati u najstarijim svjedočanstvima i dokumentima nazivaju *Slaveni, Slovjene i Hrvati*, latinski *Sclavi, Slavi, Horuati* . I njihovi knezovi jednako:
Dux Hruatorum, Dux Sclavorum
.

Hrvati govore trima narječjima koje nazivamo prema upitnoj zamjenici *ča* – čakavsko, *kaj* – kajkavsko,
što
– štokavsko. Prema izgovoru staroga glasa koji nazivamo „jat“, hrvatske govore još dijelimo na ekavske (
vreme, belo, dete
), ikavske (
vrime, bilo, dite
) i ijekavske (
vrijeme, bijelo, dijete
).

Hrvatski standardni jezik imao je tešku prošlost i kontinuirano je bio osporavan.. Bez obzira što se taj jezik može spomenicima pisma dokumentirati od XII. stoljeća, što ima bogatu književnost od srednjega vijeka do danas, i danas ima onih koji mu odriču posebnost ili bar razlikovanje prema nekim drugim jezicima (srpski, crnogorski, bosanski). Svakome tko se u jeziku kreće i jezike prepoznaje zna da npr. Talijani govore talijanski, Francuzi francuski, Englezi engleski, Rusi ruski, itd. Kroz cijelo je pak XX. stoljeće hrvatskom jeziku kao službeni naziv nametano dvoimeno ime: *hrvatski ili srpski, hrvatsko-srpski,* kao da postoji, ili da je ikad postojao narod koji se zvao Hrvato-Srbi ili Srbo-Hrvati. Jedno se kraće vrijeme u Jugoslaviji jezik službeno zvao i hrvatsko-srpsko-slovenački. Dvodjelni naziv našega jezika plod je mita u nekih naših intelektualaca koji su, u želji za većom sigurnosti na hrvatskom nacionalnom prostoru, u neprestanoj opasnosti od germanizacije, mađarizacije, talijanizacije, započeli suradnju sa srpskim narodom koji je tek ulazio u Europu nakon petstogodišnjega ropstva pod Turcima, misleći i nadajući se da će tako izbjeći opasnost denacionalizacije. Zato su prihvatili krilaticu da su Hrvati i Srbi jedan narod, te da zato trebaju imati jedan jezik i jednu književnost.

Jezik je najsnažnije obilježje naroda. U najstarijim zapisima na staroslavenskom jeziku, prvom pisanom jezika slavenskih naroda, ali i na hrvatskom jeziku riječ *jezik* značila je i jezik i narod. Jezikom se narod međusobno prepoznaje i identificira sa svima onima koji govore jezikom koji govornik lako razumije. Zato svaki narod ima neotuđivo pravo svoj jezik nazivati onako kako naziva i svoju narodnost (naciju) u kojoj se prepoznaje kao u svojem domu.

Potvrde za naziv hrvatski – u značenju hrvatskoga jezika brojne su već od XIII. stoljeća – od *Vinodolskoga zakona* do *Istarskoga razvoda*, a u snažnije i češće se taj jezik identificira s narodom koji njim govori od početka XVI. stoljeća, od Marka Marulića i drugih njegovih suvremenika. Naziv za zemlju i narod puno je stariji od kamenih spomenika na kojima je uklesano ime prvih poznatih hrvatskih knezova Višeslava, Branimira, Trpimira te hrvatskoga kralja Zvonimira na *Bašćanskoj ploči*, na hrvatskom jeziku, glagoljicom, pa tako od davne prošlosti do danas.

Što se grafije tiče, hrvatska je srednjovjekovna književnost i cjelokupna pisana kultura tropismena: sačuvani hrvatski glagoljički tekstovi potječu iz XI. stoljeća, ćirilički iz XII., a latinički iz XIV. stoljeća. Povijesni nam dokumenti svjedoče da se glagoljicom pisalo i u IX. stoljeću, ali se tekstovi nisu sačuvali. Na hrvatskom tlu glagoljica je poprimila uglate oblike pa se naziva uglatom, za razliku od bugarsko-makedonske koju zovemo oblom. Starija je filologija držala da se hrvatska glagoljica razvila iz makedonsko-bugarske tako što se jedan od temeljnih elemenata glagoljičnoga pisma – krug (oko) – pretvorio na hrvatskom tlu u pravokutnik. Glagoljični je udjel u srednjovjekovnoj hrvatskoj književnoj najvažniji: ne samo da se tim pismom piše kroz cijeli srednji vijek, ne samo da su tekstovi njime pisani najbrojniji i najopsežniji, nego se i za velik broj hrvatskim jezikom pisanih ćiriličnih i latiničnih tekstova može pokazati da su prepisivani iz starijih glagoljičnih matica. Povijesni dokumenti jamče nam postojanje glagoljice na hrvatskom tlu u X. stoljeću (odluke splitskoga crkvenoga sabora iz 925. i pisma pape Ivana X. hrvatskom kralju Tomislavu i zahumskom knezu Mihovilu Viševiću) mada su prvi sačuvani tekstovi iz XI. Glagoljaštvo se prvo razvilo u onim dalmatinskim gradovima koji su bili u bizantinskom posjedu, a kasnije se proširilo na znatan dio hrvatskoga etničkoga prostora (kvarnerski otoci, Istra, Dalmacija, Lika, Krbava, Pokuplje, Pounje).

Ćirilicom se hrvatski jezik bilježi od XII. stoljeća. Hrvatska ćirilica nazivala se različito: *bosan čica*, *b osanica, poljičica, arvacko pismo* itd. Njome su pisani tekstovi u mnogim hrvatskim krajevima, posebice u Bosni, u Poljicama (zaleđe Splita) i u Dubrovniku. Ćirilica se počinje oblikovati u XII.. i XIII. stoljeću na kamenim spomenicima, ali i na drugim materijalima, za liturgijske i druge potrebe bosanskih krstjana te za potrebe bosanske i hrvatske diplomatike. Od XV. do XVIII. stoljeća to se pismo jako proširilo, a bosanski su ga franjevci upotrebljavali i u rukopisima i u tiskanim djelima. Ćirilicom su se u privatne i službene svrhe služili članovi poznatih hrvatskih obitelji: Frankapani, Zrinski, Keglevići, naravno, uz glagoljicu i latinicu. Najvažnija su ćirilična djela *Povaljska listina, Povaljski prag, Poljički statut*, a ćirilicom su tiskana mnoga djela bosanskih franjevaca. I hrvatski su popovi glagoljaši znali čitati i pisati tim pismom.

Latinica je najstarije pismo na prostorima na kojima danas žive Hrvati. Njome se bilježio najprije latinski jezik. Sačuvana su djela pisana hrvatskim jezikom i latinicom tek iz XIV. stoljeća – *Šibenska molitva, Red i zakon*, a prije toga samo sporadično. Na marginama latinskih knjiga svećenici su, pripremajući se za propovijed ili za kakvu drugu službu, bilježili i hrvatske riječi – to su tzv. glose. Proces kojim smo stigli do današnjega izgleda hrvatske latinice bio je dugotrajan i složen, pa su se neki glasovi (č, ć, š, ž) pisali i na dvadesetak načina, najčešće dvoznacima. Na latinično pismo u primorskim krajevima utjecao je talijanski, a u sjevernim krajevima mađarski jezik. Latinica je imala veliku prednost pred glagoljicom u tome što su se njome bilježili i latinski i hrvatski, a naravno još više u tome što su iza nje stali oni koji su imali stvarnu moć u Europi.